

*Городняк І.В.**к.с.н., доцент, доцент кафедри маркетингу,**Львівський національний університет імені Івана Франка**Horodniak Iryna**Ivan Franko National University of Lviv*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦІНИ НА ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ НА СПОЖИВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ СВІТУ

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF PRICES ON FOOD AND ON CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE AND IN INDIVIDUAL COUNTRIES

Анотація. У статті окреслено особливості формування споживчої поведінки домогосподарств у сучасних соціально-економічних умовах. Одним із визначальних чинників, що зумовлює купівельну спроможність домогосподарств та їхню споживчу поведінку, є ціна товарів та послуг. Проаналізовано показники динаміки індексу споживчих цін на окремі види товарів і послуг в Україні. Розглянуто динаміку показників індексу споживчих цін на продукти харчування в Україні. Здійснено порівняльний аналіз споживчих цін на основні види продуктів харчування в Україні, Польщі, Угорщині, Іспанії, Білорусі та Росії. Здійснено порівняльний аналіз вартості набору з 18 соціально чутливих продуктів харчування в Україні, Польщі, Угорщині, Іспанії, Білорусі та Росії. Вартість такого набору в Україні є нижчою, ніж у Білорусі, Росії, Угорщині та Іспанії. Проаналізовано купівельну спроможність українців щодо кількості придбання таких продуктових наборів за середньомісячну зарплату. Проаналізовано середню заробітну плату в еквіваленті вартості продуктів харчування в Україні та інших країнах світу.

Ключові слова: споживча поведінка, домогосподарство, споживання, ціна, продукти харчування, споживчі ціни.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних умовах, зумовлених трансформаційними процесами, кризовими явищами в економіці, особливого значення набуває вивчення особливостей споживчої поведінки вітчизняних домогосподарств. За таких умов особливо важливо вивчати джерела формування бюджету домогосподарств, збалансованість їхніх доходів та витрат, платоспроможність домогосподарств, схильність до заощаджень тощо. Негативні явища в економіці, зокрема зумовлені пандемією COVID-19, значною мірою вплинули на споживчу поведінку вітчизняних домогосподарств, зокрема їхню купівельну спроможність. Сьогодні вітчизняні домогосподарства стають більш обачними у своїй споживчій поведінці, менш схильними здійснювати купівлю дорогих товарів та більш чутливими до ціни товару. Слід також зазначити, що для певних верств населення особливо важ-

ливою є ціна на продукцію, що входить у споживчий кошик, зокрема щодо продуктів харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз попиту на продовольчі товари здійснювали такі вчені, як О. Варченко, І. Волкова, Н. Карпенко, І. Коварш, Є. Кучеренко, І. Свиноус та інші. Проблеми ціноутворення та його впливу на поведінку споживачів розглядаються на теоретичному і методологічному рівні такими вітчизняними і закордонними вченими, як С. Безкоровайна, А. Вороніна, В. Міщенко, Р. Ноздрьова, С. Розумей, Н. Скригун та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній науковій літературі недостатньо на теоретичному та прикладному рівні проаналізовано вплив ціни на продовольчі товари на споживчу поведінку вітчизняних домогосподарств. Зокрема, доцільно проводити порівняльний аналіз споживчих цін в Україні та країнах світу. Важливо також досліджувати купівельну спроможність вітчизняних домогосподарств з урахуванням цін на продукти харчування та рівня доходів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є здійснення порівняльного аналізу цін на продукти харчування в Україні та інших країнах світу та вивчення їхнього впливу на споживчу поведінку домогосподарств.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві домогосподарство є особливою мікрорівневою господарською системою, яка характеризується не лише соціально-економічним потенціалом, а й певною функціональною структурою, господарсько-економічною та споживчою поведінкою. У сучасному суспільстві члени домогосподарства беруть активну участь у різних сферах життєдіяльності країни та виконують велику кількість різноманітних функцій, серед яких особливе місце займає споживання матеріальних і нематеріальних благ [1, с. 7].

Однією з важливих сфер життєдіяльності домогосподарств є споживання, що зорієнтоване на задоволення потреб його членів та їхній фізичний, духовний, інтелектуальний розвиток. Саме споживання як процес, під час якого товари або послуги використовуються членами домогосподарства для задоволення власних потреб, зумовлює формування споживчої поведінки домогосподарства.

На процес формування споживчої поведінки домогосподарств впливає низка зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед зовнішніх чинників вагомий вплив на споживчу поведінку домогосподарства здійснюють маркетингові інструменти. Основними засобами впливу на споживчу поведінку домогосподарств у маркетинговому комплексі є реклама, стимулювання збуту та пропаганда. На споживчу поведінку домогосподарств також впливає товарна політика підприємств, зокрема якість товару, бренд, упаковка, гарантії якості, доступність товарів, простота їхнього повернення, викладка в точці продажу, спосіб продажу, ефективне сервісне обслуговування тощо. Також досить вагомим інструментом впливу на споживчу поведінку домогосподарств у сучасних соціально-економічних умовах є ціна товару, її сприйняття споживачем, знижки та програми лояльності [2, с. 14].

Слід зазначити, що у сучасних соціально-економічних умовах одним із визначальних чинників, що зумовлює купівельну спроможність домогосподарств, рівень їхнього добробуту та характер споживчої поведінки, є ціна товарів та послуг. Саме тому доцільно аналізувати показники динаміки індексу споживчих цін (табл. 1).

Наведені дані вказують на те, що протягом 2010–2019 років найбільшими темпами зростала вартість житлово-комунальних послуг, продуктів харчування і предметів домашнього вжитку. Водночас темпи зростання індексів споживчих цін на зазначені види товарів та послуг в Україні після 2015 року почали поступово зменшуватися і станом на кінець 2019 року сягали рівня 2010–2011 років.

Розглянемо більш детально динаміку показників індексу споживчих цін на продукти харчування в Україні за період 2013–2018 рр. (табл. 2).

Дані, наведені у таблиці 2, вказують на активне зростання цін у 2018 році (порівняно з попереднім роком) на такі види харчових продуктів, як яйця (+34,1%), сало (+28,8%), хліб (+19%), м'ясо і м'ясопродукти (+16,6%). Єдиною товарною групою, яка зазнала зменшення середніх цін у 2018 році, був цукор (–15,8%); решта ж товарних груп демонструвала

зростання цін щонайменше на 5% у 2018 році порівняно з попереднім роком.

Досліджуючи характер та структуру, а також норми споживання домогосподарств відповідно до визначених раціональних норм та порівнюючи його з фактичним споживанням у зарубіжних країнах, слід брати до уваги платоспроможність домогосподарств України та частку споживчих видатків у загальній структурі видатків домогосподарств. Зокрема, важливо вивчати споживчі ціни на продукти харчування в Україні та здійснювати порівняльний аналіз з іншими країнами світу.

Згідно з даними поточного моніторингу, споживчі ціни в Україні (у еквівалентів євровалюти) на більшість основних продуктів харчування залишаються нижчими порівняно з окремими країнами світу (табл. 3) [4].

За даними моніторингу Економічного дискусійного клубу слід зазначити, що протягом осені 2019 року зросла загальна кількість позицій продовольчих товарів, за якими українські ціни перевищують ціни в окремих країнах світу. Зокрема, порівняно з такими країнами, як: Польща – за 9 продовольчими товарами: хліб пшеничний, рис, молоко, масло вершкове, свинина, м'ясо птиці, олія, картопля, яблука; Угорщина – за 4 продовольчими товарами: хліб пшеничний, борошно, рис, молоко, олія, сіль; Білорусь – за 4 продовольчими товарами: молоко, масло вершкове, м'ясо птиці, картопля; Росія – за 5 продовольчими товарами: молоко, м'ясо птиці, цукор, картопля, сіль). Слід також зазначити, що споживчі ціни на молоко та м'ясо птиці у більшості країн, які охоплені моніторингом, є нижчими, ніж в Україні.

Окрім того, за даними Економічного дискусійного клубу, що здійснює ціновий моніторинг набору із 18 соціально чутливих продуктів харчування, слід зазначити, що вартість такого набору в Україні є нижчою, ніж у: Білорусі – на 8% (влітку 2019 року цей показник становив 13%); Росії – на 20% (25%); Угорщині – на 25% (26%); Іспанії – в 20% (20%). Зокрема, у вересні 2019 року вартість зазначеного набору продуктів харчування у Польщі була на 3,5% меншою, ніж в Україні (табл. 4).

Таблиця 1

Динаміка індексів споживчих цін на окремі види товарів та послуг в Україні за 2010–2019 рр. (до попереднього року, %)

Рік	ІСЦ	Продукти харчування та безалкогольні напої	Алкогільні напої, тютюнові вироби	Одяг і взуття	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	Охорона здоров'я	Транспорт
2010	109,4	110,9	125,6	103,7	109,4	103,2	107,9	109,6
2011	108,0	106,4	116,0	101,6	117,1	102,9	106,7	117,6
2012	100,6	97,9	107,5	98,9	102,6	101,9	103,7	108,2
2013	99,7	97,8	108,4	97,0	100,3	99,7	102,3	102,0
2014 ¹	112,1	112,2	116,7	102,0	116,2	111,7	116,5	124,5
2015 ²	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8
2016 ²	113,9	109,0	112,6	116,1	135,1	109,4	111,7	106,5
2017 ²	114,4	112,9	126,2	102,4	126,7	102,9	106,2	114,2
2018 ²	110,9	111,1	118,5	101,8	106,8	106,1	108,8	115,7
2019 ²	107,9	108,0	115,6	100,2	108,0	102,9	106,7	104,1

1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: побудовано за даними [3]

Індекси споживчих цін на харчові продукти в Україні за 2013–2018 рр.
(до попереднього року, %)

Показник	Роки					
	2013	2014 ¹	2015 ²	2016 ²	2017 ²	2018 ²
Індекс споживчих цін	99,7	112,1	148,7	113,9	114,4	110,9
Продукти харчування та безалкогольні напої	97,8	112,2	145,9	109,0	112,9	111,1
Продукти харчування	97,6	112,1	144,4	108,5	113,4	111,5
Хліб і хлібопродукти	101,1	113,4	160,6	111,1	108,4	110,5
М'ясо та м'ясопродукти	98,1	110,9	131,3	107,3	120,9	116,6
Риба та продукти з риби	96,1	117,1	160,2	105,1	101,7	105,6
Молоко, сир та яйця	99,9	110,9	128,5	114,1	120,8	117,5
Олія та жири	99,6	106,5	145,5	113,4	115,4	112,1
Фрукти	88,0	124,8	172,4	98,2	115,2	105,4
Овочі	88,3	104,1	130,8	93,6	110,3	107,6
Цукор	92,3	146,3	136,0	117,8	106,8	84,2
Кондитерські вироби з цукру	100,7	111,5	152,2	115,6	108,4	106,5
Безалкогольні напої	102,2	112,9	166,1	111,9	105,0	105,5

1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: побудовано за даними [3]

Споживчі ціни на основні види продуктів харчування в Україні та окремих країнах світу
(осінь 2019 року) (ціна за одиницю, євро)

Продукти харчування	Одиниця виміру	Україна	Польща**	Угорщина**	Іспанія**	Білорусь**	Росія**
Хліб пшеничний	кг	0,84	0,67	0,73	0,77	1,22	1,08
Борошно пшеничне	кг	0,42	0,49	0,48	0,37	0,56	0,51
Рис	кг	0,83	0,77	0,85	0,70	1,08	0,99
Макаронні вироби	кг	0,65	0,69	0,91	0,72	1,00	1,04
Молоко	л	0,88	0,46	0,56	0,55	0,63	0,79
Масло вершкове	кг	7,46	5,00	7,52	7,96	7,14	8,31
Яловичина	кг	4,69	6,06	7,59	7,95	5,97	6,84
Свинина	кг	4,39	4,11	4,46	4,45	4,63	5,12
Птиця (тушка куряча)	кг	2,23	1,63	1,61	2,43	1,88	2,06
Яйця курячі	дес	0,67	0,86	1,27	1,00	0,89	0,81
Олія соняшникова	л	1,25	1,05	1,03	0,91	1,26	1,39
Цукор	кг	0,54	0,55	0,60	0,66	0,66	0,53
Картопля	кг	0,52	0,49	0,60	0,93	0,30	0,31
Капуста білокачанна	кг	0,28	0,82	0,76	0,99	0,30	0,32
Морква	кг	0,29	0,82	0,85	0,66	0,34	0,41
Цибуля ріпчаста	кг	0,32	0,93	0,76	0,49	0,41	0,36
Яблука	кг	0,61	0,54	0,75	0,65	0,82	1,35
Сіль	кг	0,22	0,23	0,64	0,21	0,25	0,19
Загальна вартість	євро	27,11	26,17	31,98	32,40	29,35	32,43

* – офіційна статистична інформація про середні споживчі ціни у вересні 2019 року;

** – інформація щодо роздрібних цін почерпнута з офіційних сайтів гіпермаркетів "Ашан" у відповідних країнах;

*** – у разі потреби ціни у євровалюту перераховувалися за офіційним курсом валют, встановленим національними банками відповідних країн.

Джерело: побудовано за даними [4]

Вартість набору з 18 продуктів харчування в Україні та інших країнах світу (осінь 2019 року)

	Україна	Польща	Угорщина	Іспанія	Білорусь	Росія
Вартість набору з 18 продуктів харчування, євро	27,11	26,17	31,98	32,40	29,35	32,43
Середньомісячна зарплата, євро	382	1188	1132	1992	488	694
Кількість наборів, яку можливо придбати за зарплату	14,1	45,4	35,4	61,5	16,6	21,4
Співвідношення між зарплатами в Україні та інших країнах, рази	x	3,1	3,0	5,2	1,3	1,8

Джерело: побудовано за даними [4]

Середня заробітна плата у еквіваленті вартості продуктів харчування в Україні та інших країнах світу (осінь 2019 року)

	Україна	Польща	Угорщина	Іспанія	Білорусь	Росія
Хліб пшеничний	452	1793	1556	2436	392	632
Борошно пшеничне	914	2465	2351	5070	854	1326
Рис	461	1558	1340	2680	441	687
Макаронні вироби (спагетті)	582	1726	1255	2606	476	657
Молоко	431	2590	2021	3411	754	859
Масло вершкове	51	240	151	236	67	82
Яловичина	81	198	150	236	80	100
Свинина	87	291	254	422	103	133
Птиця (тушка куряча)	171	734	707	772	254	330
Яйця курячі	569	1386	892	1876	537	845
Олія соняшникова	305	1142	1103	2062	381	489
Цукор	700	2191	1879	2842	728	1286
Картопля	728	2442	1879	2017	1573	2204
Капуста білокачанна	1341	1457	1501	1895	1573	2108
Морква	1295	1469	1340	2842	1409	1676
Цибуля ріпчаста	1191	1285	1495	3829	1179	1877
Яблука	628	2229	1507	2886	580	504
Сіль	1737	5179	1789	8933	1938	3609

Джерело: побудовано за даними [4]

Важливою для є аналізу є купівельна спроможність домогосподарств. Зокрема, за середньомісячну зарплату середньостатистичний білорус може придбати майже 17 таких наборів, росіянин – 21, угорець – майже 35, поляк – 45, іспанець – 62. Натомість українець може купити 14 наборів із соціально чутливих продуктів харчування, що вказує на низьку купівельну спроможність та невідповідність харчування до визначених раціональних норм споживання.

Купівельну спроможність домогосподарств також значною мірою визначає оцінка заробітної плати в еквіваленті вартості продуктів харчування. Проведений аналіз вказує на те, що домогосподарства різних країн мають можливість придбати різну кількість тієї чи іншої продукції залежно від доходів та ціни на продукти харчування (табл. 5).

Наведені дані вказують на те, що вітчизняні домогосподарства порівняно з домогосподарствами інших країн світу восени 2019 року могли купити значно менше молока, масла вершкового, свинини, птиці, олії соняшникової, цукру, картоплі, капусти білокачанної, моркви та солі. Безумовно, це негативно впливає на якість споживання та рівень життя населення країни.

Висновки і пропозиції. Значні видатки домогосподарств на споживання свідчать про високий рівень бідності населення країни. Адже бідними вважають ті домогосподарства, які витрачають понад 60% сімейного бюджету на продукти харчування. На нашу думку, зростання видатків вітчизняних домогосподарств на продовольчі товари найближчими роками не відбуватиметься, оскільки вони і так є вже досить високими. Порівняльний аналіз цін на продукти харчування в Україні та інших країнах світу вказує на низьку купівельну спроможність вітчизняних домогосподарств. Також за збільшенні вартості основних продуктів харчування домогосподарства схильні заощаджувати, купуючи більш доступні продукти. При цьому у домогосподарствах із низьким рівнем доходів в загальному споживанні переважають низькокалорійні, із низьким вмістом білка продукти (хліб, картопля, овочі). З метою вивчення змін у споживчій поведінці вітчизняних домогосподарств на продовольчому ринку доцільно проводити маркетингові дослідження для отримання інформації про основні тенденції, зокрема про цінову чутливість споживачів.

Література:

1. Городняк І.В. Методологічні засади аналізу соціально-економічної сутності домогосподарств. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 3–7.
2. Городняк І.В. Чинники формування споживчої поведінки домогосподарств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 13–16.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.06.2020).
4. Споживчі ціни на основні види продуктів харчування в Україні та окремих країнах світу. Осінь 2019 року. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/spozhyvchi-ciny-na-osnovni-vydy-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-ta-okremykh-krajinah-8> (дата звернення: 15.01.2020).
5. Кучеренко С.В. Поведінка домогосподарства на споживчому ринку. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 4(12). С. 205–211.

References:

1. Ghorodnjak I.V. (2016) Metodologichni zasady analizu socialjno-ekonomichnoji sutnosti domogospodarstv [Methodological

bases of the analysis of social and economic essence of households]. *Ekonomika i suspiljstvo*, no. 6, pp. 3–7. (in Ukrainian)

2. Ghorodnjak I.V. (2016) Chynnyky formuvannja spozhyvchoji povedinky domogospodarstv [Factors in the formation of consumer behavior of households]. *Ghlobaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky*, no. 13, pp. 13–16. (in Ukrainian)
3. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 12 June 2020). (in Ukrainian)
4. Spozhyvchi ciny na osnovni vydy produktiv kharchuvannja v Ukraini ta okremykh krajinah svitu. Osinj 2019 roku [Consumer prices for the main types of food in Ukraine and some countries around the world. Autumn 2019.]. *Ekonomichnyj dyskusijnyj klub*. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/spozhyvchi-ciny-na-osnovni-vydy-produktiv-harchuvannya-v-ukrayini-ta-okremykh-krajinah-8> (accessed 15 January 2020). (in Ukrainian)
5. Kucherenko Je.V. (2011) Povedinka domogospodarstva na spozhyvchomu rynku [Household behavior in the consumer market]. *Visnyk Zaporizjzkogho nacionaljnogho universytetu*, no. 4(12), pp. 205-211. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье обозначены особенности формирования потребительского поведения домохозяйств в современных социально-экономических условиях. Одним из определяющих факторов покупательной способности домохозяйств и их потребительского поведения является цена товаров и услуг. Проанализированы показатели динамики индекса потребительских цен на отдельные виды товаров и услуг в Украине. Рассмотрена динамика показателей индекса потребительских цен на продукты питания в Украине. Осуществлен сравнительный анализ потребительских цен на основные виды продуктов питания в Украине, Польше, Венгрии, Испании, Беларуси и России. Осуществлен сравнительный анализ стоимости набора из 18 социально чувствительных продуктов питания в Украине, Польше, Венгрии, Испании, Беларуси и России. Стоимость такого набора является в Украине ниже, чем в Беларуси, России, Венгрии и Испании. Проанализирована покупательная способность украинцев по количеству приобретения таких продуктовых наборов за среднемесячную зарплату. Проанализирована средняя заработная плата в эквиваленте стоимости продуктов питания в Украине и других странах мира.

Ключевые слова: потребительское поведение, домохозяйство, потребление, цена, продукты питания, потребительские цены.

Summary. The article outlines the peculiarities of the formation of consumer behavior of households in modern socio-economic conditions. In modern society, the household is a special micro-level economic system, which is characterized not only by socio-economic potential, but also by economic and consumer behavior. The process of forming consumer behavior of households is influenced by a number of external and internal factors. One of the determining factors that determines the purchasing power of households and its consumer behavior is the price of goods and services. The indicators of the dynamics of the consumer price index for certain types of goods and services in Ukraine are analyzed. During 2010–2019, the cost of housing and communal services, food and household items grew at the fastest pace. The dynamics of consumer price index for food in Ukraine is considered. In 2018 (compared to the previous year), there was an increase in prices for such foods as eggs, fat, bread and meat. A comparative analysis of consumer prices for the main types of food in Ukraine, Poland, Hungary, Spain, Belarus and Russia is performed. Consumer prices in Ukraine (in Eurocurrency equivalents) for the vast majority of basic foodstuffs remain lower compared to some countries around the world. Instead, consumer prices for milk and poultry meat in most of the countries monitored are lower than in Ukraine. A comparative analysis of the cost of a set of 18 socially sensitive foods in Ukraine, Poland, Hungary, Spain, Belarus and Russia. The cost of such a set is lower in Ukraine than in Belarus, Russia, Hungary and Spain. The purchasing power of Ukrainians in terms of the number of purchases of such food kits for the average monthly salary is analyzed. The average wage in the equivalent value of food in Ukraine and other countries is analyzed. Households in different countries have the opportunity to buy different quantities of products depending on income and food prices. In the fall of 2019, domestic households could buy significantly less milk, butter, pork, poultry, sunflower oil, sugar, potatoes, white cabbages, carrots and salt compared to households in other countries. Undoubtedly, this negatively affects the quality of consumption and living standards of the country's population.

Keywords: consumer behavior, household, consumption, price, food, consumer prices.